

УДК 81'373.72:811.111

Бечко Я.В.

**ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ ФРАЗЕМ ІЗ АД'ЕКТИВОМ
ТЕРМІЧНОЇ СЕМАНТИКИ АНГЛ. HOT**

Уманський національний університет садівництва,

Умань, вул. Інститутська 1, 20305

Bechko Y.V.

**THE PECULIARITIES OF THE INNER FORM OF IDIOMS WHICH
INCLUDE POLYSEMANTIC ADJECTIVE OF THERMAL SEMANTICS
ENG. HOT**

Uman National University of Horticulture,

Uman, Institutska 1, 20305

Анотація. У статті аналізуються особливості внутрішньої форми фразеологізмів, що включають полісемантичний ад'єктив термічної семантики англ. hot, а також розглядаються такі аспекти внутрішньої форми як прозорість, образність, метафоричний та метонімічний характер. Автор також з'ясовує як внутрішня форма таких фразеологізмів співвідноситься з тими чи іншими фразеологічно пов'язаними вторинними значеннями відповідних ключових лексем.

Ключові слова: фразема, внутрішня форма, фразеотворення, ключове слово, смисловий розвиток, структура, семантема, багатозначність.

Abstract. The author analyses the peculiarities of the inner form of idioms which include polysemantic adjective of thermal semantics Eng. hot and considers such features of inner form as clarity, imagery, metaphoric/metonymic nature. The author also finds out how the inner form of these phraseological units correlate with phraseological meanings of the key lexical component.

Key words: idiom, inner form, phraseological unit formation, key lexical component, sense development, structure, semanteme, polysemy.

У нашій статті ми ставимо за **мету** з'ясувати особливості внутрішньої форми фразеологізмів, що включають полісемантичний ад'єктив термічної семантики англ. *hot*. Дана розвідка є **актуальною** у зв'язку з вивченням проблеми семантичного і фразеотвірного потенціалу термічної лексики, оскільки зазначена лексема, здатна передавати, зокрема у вторинному використанні, дуже широкий спектр значень, які належать до різних семантичних сфер і вираження яких прямо чи опосередковано мотивується термічною семантикою. За **об'єкт** нашого дослідження ми обрали ідіоматичні фраземи номінативного та предикативного характеру, порівняльні звороти, прислів'я та приказки, усталені мовленнєві формули, в яких ключовим компонентом виступає багатозначний прикметник високотемпературної семантики англ. *hot*. Саме він є основним засобом вираження термічної ознаки серед прикметників англійської мови. Дослідженням прикметників термічної семантики займаються Н.В. Батрин, І.В. Беседовська, Д. Шенефельд [1; 2; 3], натомість фразеологічних студій тут бракує. Відповідно ми ставимо перед собою **завдання** з'ясувати чи виявляє внутрішня форма досліджуваних фразем із ключовим лексичним компонентом-ад'єктивом термічної семантики англ. *hot* певні спільні риси і чи співвідносяться ці риси з тими чи іншими фразеологічно пов'язаними вторинними значеннями згаданої ключової лексеми.

Аналіз фразем з ключовим прикметником високотемпературної семантики показав наявність серед аналізованих фразем численної групи одиниць термінологічного характеру, що співвідноситься з тією специфікою, яка є притаманною цим термінофраземам у плані їхньої внутрішньої форми. Тут ми перш за все маємо на увазі вирази перифрастичного (описового) метонімічного характеру, денотатам яких є реально притаманною високотемпературна ознака. Ці утворення є стилістично нейтральними – як “безальтернативні” одиниці суто номінативного характеру. Однак унаслідок своєї ідіоматичності на рівні своєї внутрішньої форми (семантичної мотивації) вони не є позбавленими своєї

образності, оскільки їхня мотивація виявляє ознаки метонімії (за принципом “частина замість цілого”): англ. *hot countries* – це країни, однією – але лише однією! – з ознак яких є жаркий клімат і які знаходяться у географічних широтах, близьких до екватору, але це далеко не вичерпує набір рис, релевантних для відповідного поняття тощо. Згадаємо й вирази типу англ. *hot dish*, які можуть бути в дійсності холодними (захололими чи ще не розігрітими). Термічна риса в таких випадках мотивує вираження цілісного фразеологічного значення за принципом “спосіб приготування й споживання кулінарного виробу” > “кулінарний виріб, виготовлений у цей спосіб”, через що й цей семантичний перехід можна підвести під схему “частина замість цілого”.

Помітнішою образність таких утворень є тоді, коли їхнє цілісне значення мотивується асоціативно-конотативним компонентом термічної семантики, пор. комп’ютерні чи мисливські терміни (*hot key* “клавіші, для швидкого доступу до певних функцій комп’ютерної програми” [4], *hot link* “комп’ютерний зв’язок, що дозволяє перейти від одного до іншого місця в документі, або до конкретного місця в іншому документі, особливо в Інтернеті” [4], *hot scent (trail)* “гарячий слід” [5]), у яких мотивуючу роль відіграє риса “часо-просторова суміжність”, істотна для мовного стереотипу нагрітості, але ж відсутня у сигніфікативному центрі і, отже, у традиційних словникових дефініціях відповідного ад’єктиву. Іншими такими рисами можуть бути “небезпека” (пор. кримінально конотовані вирази, напр. *hot pursuit* “право переслідування (порушника кордону, особ. корабля, що порушив територіальні води)”). Як видається, цей різновид мотивації не зовсім вкладається у традиційне протиставлення метафори й метонімії (альтернативним підходом може бути той, який вбачає в таких випадках водночас і метафоричні, і метонімічні риси).

У разі вторинного переносного вживання цих одиниць, коли вони набувають і виразного образного характеру, і експресивної маркованості, відповідним – головно метафоричним – чином змінюється і їхня внутрішня форма, відображаючи передусім їхнє первинне цілісне значення, хоча, з іншого

боку, вона так або інакше – у “знятому” вигляді – відтворює вихідну семантику термічних прикметників, пор. фразеологізм англ. *hot bed* “1. парник, парова гряда, розсадник; 2. розсадник, вогнище (хвороби, пороку)” [6], у вторинній семантиці якого присутній не лише мотивуючий образ розсадника (парника), а й цілковито відсутня в первинному фразеологічному змісті риса негативної оцінної конотації, пов’язана з потенційно притаманною термічній семантиці рисою небезпеки, негативного, деструктивного впливу.

Так само метафоричними, конкретніше, узагальнено-метафоричними є й предикативні образні фраземи, які зображують певний конкретний предмет або ситуацію, що образно осмислюються в певному абстрагованому сенсі. Слід підкреслити, що фразеотвірна функція їх ад’єктивних складників здебільшого ґрунтується на сигніфікативній семантиці, взятій у її цілісності: наприклад у фраземі англ. *to drop smb / smth like a hot potato* “позбутися чогось небезпечного якомога швидше” [7] ототожнення неприємних речей чи лоскотливої ситуації з гарячою картоплиною базується не просто на її температурній характеристиці, а на неприємних відчуттях, пов’язаних саме з тактильним відчуттям розпеченого предмету (отже, тут має бути й той, хто виступає як суб’єкт відповідних відчуттів) тощо. Цьому відповідає те, що суто термічна риса інтерпретується тут не автономно, не сама по собі, а в складі певного смислового цілого, у логічному співвіднесенні з його іншими складниками, що теж, але вже по-іншому, дає підстави вбачати у внутрішній формі цих виразів, поряд із провідними для них рисами метафоричності, також і риси метонімії: так, у фразеологізмах англ. *strike while the iron is hot* “куй залізо поки гаряче” [5] нагрітість заліза отримує осмислення в часовому аспекті певної типової ситуації – як скороминуща ознака, а також і в утилітарно-виробничому аспекті: придатність заліза до обробки прямо залежить не лише від ступеню нагрітості, а й від швидкості втрати ним високої температури, а в абстрактному сенсі – від швидкості зміни сприятливих для здійснення якогось учинку обставин.

Тут же згадаємо сполуки типу англ. *burning hot* “палючий” (досл. “гарячий, аж горить”); англ. *piping hot* “1. свіжоспечений, щойно з пательні; 2. абсолютно

новий або свіжий, щойно з'явився, свіженький” [5] (досл. “гарячий, аж свистить”). Їх також слід вважати метафоричними, але лише тією мірою, якою окреслення, що передує термічному прикметникові, вживається у переносному значенні; отже, англ. *piping hot* у цьому плані є метафоричним утворенням, натомість англ. *sizzling hot* “дуже гарячий” [8] (досл. “гарячий, аж шипить”), ужите, наприклад, гарячої страви, що смажиться на сковорідці, – ні.

Але серед аналізованих фразем є й такі, для яких провідною є метонімічна риса, що, як ми бачили, є притаманною позначенням запальних, темпераментних людей чи відповідних емоційно-афективних станів через приписування термічної ознаки тій чи іншій частині їхнього організму (англ. *a hot head* “1. гаряча голова, гаряча людина; 2. гарячкуватість” [5]); у разі позначення саме осіб через частину їх тіла метонімія виявляється навіть двоїстою. В англійських виразах, де швидкість пересування людини змальовується як рух “на гарячих ногах” (англ. *go on the hot foot* “змитись, змотатись” [5]), мотивація є, наскільки можна судити, також метонімічною, через наявність істотного для мовної свідомості зв'язку між рисами “швидкий” та “гарячий”, із додатковим логічним обґрунтуванням через образ розпашілих від бігу ніг.

Вище нами було наведено приклади з прозорою внутрішньою формою, мотивація якої прочитується більш-менш недвозначно. Однак серед досліджуваного нами матеріалу були й випадки менш ясні, аж до повної непрозорості, пор. порівняння англ. *hotter than hinges* “чудово, як по маслу” [5] (досл. “гарячіший за завіси (шарніри)”), де як на єдину причину вибору суб'єкта порівняння (*hinges*) можна вказати лише на алітеративну співвіднесеність початкових звуків обох слів.

Ще одним прикладом може слугувати напрочуд багатозначний вираз англ. *a hot shot* “1. важлива персона, велике цабе; 2. успішний і напористий (молодий) чоловік; 3. обдарована людина, майстер своєї справи”; 4. досвідчений пілот; 5. зазнайка, хвалько; 6. пожежник; 7. сенсаційна звістка; остання новина; 8. потяг-експрес” [5]. Перша фіксація *hot shot* датується ще

1600 р., і його значенням було “безвідповідальний (безрозсудний) запальний баламут”. Зазначається (із посиланням на Оксфордський етимологічний словник англійської мови), що цей вираз може походити від позначення людини, яка стріляє з вогнепальної зброї “гаряче”, тобто нетерпляче; альтернативним поясненням є те, яке пов’язує цю фразу з кулею (ядром), котрі є розжареними або ж внаслідок пострілу, або ж становлять спеціальний різновид сухопутної та морської зброї, призначений для підпалення [9].

Залишаючись у царині фразеологічних образів, пов’язаних із вогнепальною зброєю, згадаємо американізм *hotter than a two-dollar pistol*. Значення цього компаративного зворота “дуже гарячий” (досл. “гарячіший ніж пістолет за два долари”), а сам він є алюзією до дешевих пістолетів, які вироблялись у ХІХ ст. і дуже нагрівалися під час ведення вогню [9].

Але, наприклад, залучення історіографічного коментарю нічого не дає у витлумаченні назви гри англ. *hot cockles* “гра, надзвичайно популярна в різдвяні свята за вікторіанських часів” [9] (досл. “гарячі молюски”), мета якої полягає у тому, щоб здогадатись, хто вдарив по відкритій долоні гравця. Можна, проте, вбачати певну подібність між відкритою долонею і відкритою мушлею. Анатомічною паралеллю до такого витлумачення може слугувати вираз англ. *warm the cockles of one’s heart* “тішити чиєсь серце” [10], який пояснюють на підставі подібності внутрішньої будови людського серця з будовою мушлі [9].

Таким чином, внутрішня форма фразем номінативно-термінологічного характеру тяжіє до метонімічності, натомість предикативно-образні сполуки головно мають характер узагальнено-унаочнюючої метафори (хоча в тих із них, де говориться про афективно-емоційні явища, можна вбачати ознаки властивого архаїчному мисленню метонімічного осмислення цих явищ). Серед них також є чимало випадків із затемненою мотивацією, для з’ясування якої необхідне залучення історичних екстралінгвістичних відомостей.

Література:

1. Батрин Н. В. Інваріантні значення і типові смисли англійських

прикметників семантичного поля температурної ознаки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. В. Батрин. – Львів, 2003. – 19 с.

2. Беседовська І. В. Семантична природа сенсорних прикметників на позначення температури в сучасній українській літературній мові (на матеріалі поетичних творів Лесі Українки) / І. В. Беседовська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2009. – № 46. – С. 162-165.

3. Schönefeld D. *Hot, heiß and gorjachij* : A case study of collocations in English, German and Russian / D. Schönefeld // Phraseology and culture in English / [ed. P. Skandera]. – New York, London : Routledge, 2007. – P. 137-180.

4. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary / [ed. by S. Bullon]. – Harlow, England : Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.

5. Англо-русский фразеологический словарь / [авт.-уклад. А. В. Кунин]. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 1984. - 944 с.

6. The American heritage dictionary of the English language / [ed. Anne H. Soukhanov]. – 3-rd edition. – NY : Houghton Mifflin Company, 1992. – 8652 p. – [Copyright PDF].

7. Longman Dictionary of English Idioms. – Harlow : Longman Gr. Lim., 1979. – 387 p.

8. Chambers Dictionary of Idioms : English-Ukrainian Semibilingual. – К. : Всеуuito, 2002. – 475 с.

9. The Facts On File Encyclopedia of Word and Phrase Origins, / [by Robert Hendrickson]. – 4th ed. [updated and expanded]. – New York : Facts On File Inc., 2008. – 948 p.

10. Dictionary of English Colloquial Idioms / [F. T Wood, R. Hill]. – London : The Macmillan Press Limited. 1979. – 354 p.

Стаття відправлена: 17.11.2014р.

© Бечко Я.В.